

Den danske forskeruddannelse
Rapporter, evalueringer og anbefalinger 1992 - 2006

Elisabeth Vestergaard
December 2006

Notat 2006/3

Dansk Center for Forskningsanalyse
Aarhus Universitet
Finlandsgade 4
DK-8200 Århus N.

Tlf: (+45) 8942 2394
Fax (+45) 8942 2399

www.cfa.au.dk
www.forskningsanalyse.dk

ISBN: 978-87-91527-33-3

Introduktion

De akademiske grader, som vi bruger i dag, kan alle føres tilbage til middelalderens første universiteter. Graderne *bachelor* (eller *baccalarius*), *magister*, *licentiat*, og *doktor* og deres indbyrdes hierarki med bachelor som laveste og doktor som højeste, anvendes stadig over hele verdenen.

I Danmark var *magistergraden* den højeste grad ved det Filosofiske Fakultet indtil 1824. Fra 1824 blev den filosofiske doktorgrad indført også på det Filosofiske Fakultet og magistergraden indtog fremover rollen som 'den lille doktorgrad', der gav adgang til en videnskabelig karriere.

Licentiatgraden tabte tidligt betydning i Danmark og i det nittende århundrede forsvandt graden helt. Først i anden halvdel af det tyvende århundrede blev graden genindført, nu som dansk parallel til den angelsaksiske verdens ph.d.-grad. I 1989 blev licentiatgraden officielt afløst af ph.d.-graden.

Indenfor den såkaldte store eller klassiske doktorgrad findes der i Danmark i alt atten områdespecifikke titler. De fire ældste er alle fra 1479, det år Københavns Universitet blev oprettet. Det er titlerne *dr.jur.*, *dr.med.*, *dr. teol.* og *dr.phil.*. Indtil 1977 blev *dr.phil.*-titlen benyttet indenfor både humaniora og naturvidenskaberne. Fra 1977 fik den naturvidenskabelige doktorgrad sin egen titel, *dr.scient.* og *dr.phil.*-titlen bruges nu kun om doktorgraden, når den er erhvervet indenfor humaniora eller i psykologi. De danske universiteters yngste doktorgradstitler er fra 1977. Det er – udover *dr.scient.* (naturvidenskaberne) - titlerne *dr.scient.soc.* (sociologi), *dr.rer.soc.* (socialvidenskab) og *dr.ling.merc.* (erhvervsprog)¹. Modsat den klassiske doktorgrad, så fremgår det ikke umiddelbart af ph.d.-gradstitlen, hvilket fagligt hovedområde, graden er erhvervet i.

Med oprettelsen af Forskerakademiet i 1987 begyndte der for alvor en systematisering af den danske forskeruddannelse. Den 19. juni 1999 underskrev Danmark Bologna Deklarationen og forpligtede sig dermed til, sammen med 28 andre europæiske lande, at arbejde for en delvis forenelighed mellem de højere uddannelser i Europa². Målsætningen er, at der inden 2010 skal herske fri mobilitet i det europæiske højere uddannelsesområde indenfor uddannelsesinstitutionerne og de nationale arbejdsmarkeder for studerende og færdiguddannede.

Systematiseringen og internationaliseringen af forskeruddannelsen har dog ikke ændret det grundlæggende akademiske gradshierarki, der kan dateres tilbage til de første universiteter, der blev oprettet i det elvte, tolvte og trettende århundrede³.

Som nævnt arbejdede man i 1970'erne og op gennem firserne med licentiatgraden som den lille doktorgrad og der henvises til denne betegnelse så sent som i *Undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 989 af 11. december 1992* "Bekendtgørelse om Ph.D.-graden":

§ 1. De højere uddannelsesinstitutioner, der er omfattet af styrelsesloven, kan tildele Ph.D.-graden (licentiatgraden) inden for fagområder, hvor den enkelte institution driver forskning.

Først i den seneste ph.d.-bekendtgørelse fra marts 2002 henvises der ikke længere til licentiatgraden.

¹ Oplysningerne er fra opslaget "Doktor" i Gyldendals *Den Store Danske Encyklopædi*. Her står samtlige atten doktorgradskategorier anført. Se også opslagene "Magister", "Licentiat" og "Universitet". Se også Olaf Pedersen *The first Universities*. Pp.242-270:1979.

² Se f.eks. http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/bologna_declaration.pdf

³ Bologna 1088, Paris ca. 1150, Oxford 1167, Cambridge 1209.

Formaliseringen af forskeruddannelsen

*Bekendtgørelse nr. 989*⁴ var et redskab til væsentlige reformer og formalisering af forskeruddannelsen⁵ først i 1993 og siden i 2002. Den erklærede hensigt med at systematisere og harmonisere den danske forskeruddannelse var først og fremmest at uddanne flere forskere og sikre både høj uddannelseskvalitet og stor studie gennemførelsesprocent. Forhold som øget internationalisering og konkurrencedygtighed spillede dog også en overordentlig stor rolle for ønsket om en reformering af forskeruddannelsessystemet. En af de store nyskabelser var forskerskolen. Introduktionen af forskerskoler var et radikalt brud med de forrige tiders vægt på forskningsprojektet *per se*, nu lagde man i stedet vægten på forskeruddannelseselementet i form af vejledning og forskerskoler.

Den nuværende ph.d.-bekendtgørelse er fra 2002⁶, den forrige var fra 1992. I 1996 afholdt Undervisningsministeriet en konference om en reform af forskeruddannelsen. Her blev der bl.a. diskuteret, hvorledes man bedst kunne tilrettelægge en evaluering af uddannelsen efter reformen i 1992. Det blev besluttet at udskyde en egentlig kvalitetsvurdering nogle år, da det skønnedes, at der var for få færdiguddannede ph.d.-kandidater på daværende tidspunkt⁷.

Forskeruddannelsen blev i 1999 underkastet selvevaluering fra læreanstalterne og en ph.d.-undersøgelse med tilhørende statistik blev iværksat af Forskerakademiet på initiativ af Danmarks Forskningsråd. På baggrund af det indhøstede materiale udarbejdede Danmarks Forskningsråd en evalueringsrapport *Godt begyndt – forskeruddannelsen i Danmark* (2000), efterfulgt af høringssvar fra højere uddannelsesinstitutioner, ministerier, råd, offentlige og private fonde, interesseorganisationer med videre. Data om forskeruddannelsen er kommet løbende (1998, 1999, 2002, 2003)⁸.

I sommeren 2005 igangsatte Videnskabsministeriet en international evaluering af forskeruddannelsen i Danmark⁹. Evalueringspanelets opdrag var at evaluere både kvaliteten og organiseringen af den danske forskeruddannelse. Det svenske *Institutet för Studier av Utbildning och Forskning* (SISTER) ydede sammen med Videnskabsministeriet sekretariatsbistand til panelet. *Dansk Center for Forskningsanalyse* (CFA) stod for indsamling af data. Panelet indleverede den endelige rapport *A Public Good. PhD Education in Denmark* til Videnskabsministeriet i marts 2006. Ministeriet sendte rapporten til høring hos alle interessenter inden konferencen i april 2006, arrangeret af Danmarks Forskningspolitiske Råd. I juni 2006 kom så i rapportform det Forskningspolitiske Råds opfølgning på evalueringen.

Universiteternes selvevalueringer 1999

I 1999 blev de danske universiteter bedt om at udarbejde selvevalueringer til brug for en evaluering og mulig revision af ph.d.-uddannelsen i Danmark. De indkomne selvevalueringer var fra Københavns, Aarhus, Syddansk og Aalborg Universiteter i tilgift til Danmarks tekniske Universitet, Den farmaceutiske Højskole¹⁰, Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole og

⁴ Se *Undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 989 af 11. december 1992* "Bekendtgørelse om Ph.D.-graden"

⁵ Se også beskrivelsen i *Godt begyndt – forskeruddannelsen i Danmark*, p. 5 & 27, 2000.

⁶ Bekendtgørelse nr. 114 af 08/03/2002: Bekendtgørelse om ph.d.-uddannelsen og ph.d.-graden.

⁷ Se også "Godt begyndt" 2000:21.

⁸ Se f.eks.: Tabel 15: "PH.D. stipendiater opdelt på køn, fordelt på sektor og hovedområde 2003. Antal personer ultimo 2003 og FoU-årsværk". *Forskning og udviklingsarbejde i den offentlige sektor - Forskningsstatistik 2003*. Dansk Center for Forskningsanalyse 2005.

⁹ Se også "Kommissorium for evaluering af dansk forskeruddannelse" på Videnskabsministeriets hjemmeside <http://www.videnskabsministeriet.dk>.

¹⁰ Siden januar 2003 Danmarks Farmaceutiske Universitet.

Roskilde Universitetscenter foruden Handelshøjskolerne i København og Århus og Danmarks Lærerhøjskole¹¹. IT-Universitetet¹² deltog ikke i denne selvevaluering.

Selvevalueringerne berører mange forskellige aspekter ved ph.d.-uddannelsen. Nogle af kommentarerne er, i sagens natur, fakultets- eller institutionsspecifikke, andre går igen i de fleste evalueringer. De kommentarer, der går igen, drejer sig især om den tid, der er afsat til ph.d.-udfærdigelsen, om vejledning, bevillinger og systemets fleksibilitet. I tilgift er der en række generelle forslag og kommentarer. Nedenfor bringes et lille udpluk af kommentarer indenfor disse emner.

Forskningsprojekt og –tid

Ph.d.-ordningen fra 1993 har reduceret tiden til selve afhandlingen. Der er for lidt tid til at gennemføre det videnskabelige forskningsprojekt og udfærdigelse af afhandlingen; mere sammenhængende forskningstid må sikres. Det kan ske ved bedre planlægning af kurser og andre aktiviteter, ikke ved forlængelse af studietiden, hævder flere fakulteter og institutioner. Der stilles spørgsmålstegn ved, hvorvidt det er hensigtsmæssigt at kræve både et halvt år til kursus, til undervisning samt til udlandsophold og flere foreslår, at det derfor bør være muligt efter ansøgning at udvide ph.d.-studiet med et halvt år, alternativt at nedsætte kursusdel og arbejdsforpligtelse.

Flere institutioner og fakulteter argumenterer i 1999-selvevalueringen for at bibeholde tre års normen for erhvervelse af ph.d.-graden. Samtidig peger kommentarerne på, at problemerne med at få kravene om forskningstid, kurser, formidling og udlandsophold kombineret tilfredsstillende og indenfor den givne tidsramme er størst ved de fakulteter og institutioner, hvor ph.d.-studiet er normeret til tre år. På steder, hvor man bruger 4 x 4 ordningen er det tilsyneladende ikke et problem af samme omfang og konsekvens.

Endelig er det en almindelig opfattelse, at kvaliteten af en treårig ph.d.-grad er lavere end i lande med fire års ph.d.-studier og at den samlede studietid, uanset hvilket model man anvender, ikke bør overskrides ud over de i alt 8 år.

Vejledning

Der er en generel enighed blandt de elleve institutioner om vejledningens centrale rolle i et ph.d.-forløb. Det understreges af flere, at vejlederrollen er vigtig og at der skal findes metoder til at udvikle vejledningen. Desuden bør der være klare aftaler lokalt om ansvars- og ressourcefordeling. Der er også forslag om, at der skal være løbende vurdering fra og af studerende, vejleder, bedømmelsesudvalg, etc.

Bevillinger og administration

Det omtales jævnligt, at de statslige taxametre er for små til at dække institutionernes udgifter til de ph.d.-studerende, især indenfor udgiftstunge fagområder (udgifter til eksperimenter, udstyr etc.). Antallet af stipendier vurderes til at være for lavt sat og det bør øges, også for at sikre et generationsskifte på universiteterne. Til gengæld står institutionerne delte om den foretrukne finansieringsform for ph.d.-stipendier. Nogle ønsker flere 'frie' statslige stipendier, andre foretrækker flere internt administrerede basisbevillings-ph.d.ere og færre eksternt finansierede ph.d.-studerende. Der er dog generel enighed om, at den ministerielle finanslovsbevillingshåndtering er for bureaukratisk. Administrationen er for

¹¹ Fra 2000 Danmarks Pædagogiske Universitet efter en fusion af Danmarks Lærerhøjskole med Danmarks Pædagogiske Institut og Danmarks Pædagoghøjskole.

¹² I 1999 blev det nuværende IT-Universitet i København oprettet under navnet IT-højskolen i København. I 2003 fik højskolen universitetsstatus.

tidskrævende og endelig udtrykkes der et ønske om færre og enklere afrapporteringer, som, for eksempel, årlige vurderinger i stedet for halvårslige.

Øvrige forslag og kommentarer

Selvevalueringerne inddrog også forskerskolerne, der på det tidspunkt var et relativt nyt fænomen. Her er der en gennemgående enighed om, at det ville være mest hensigtsmæssigt at samle forskeruddannelsen på færre steder og at forskerskoler i små forskningsområder giver ikke mening. Det blev også fremført, at opbygningen af forskerskoler har vist sig at være nyttig i international sammenhæng. Enkelte institutioner og deres fakulteter mener dog, at forskerskolernes relevans er afhængig af fagområde og at de ikke er hensigtsmæssige indenfor for eksempel humaniora og dele af samfundsvidenskaberne.

Studenternes undervisning og forskerskolernes kursers relevans for de ph.d.-studerende blev taget op i flere selvevalueringer. Der er i almindelig enighed om, at forskerskolekurser skal være obligatoriske og at studenter fra andre universiteter sikres åben adgang til nyttige og relevante kurser. Der blev også foreslået, at alle fakulteter bør deltage i et åbent marked for ph.d.-kurser for at sikre fri bevægelighed blandt de studerende.

Åbenheden og den frie bevægelighed kan medvirke til at styrke og udvikle kvaliteten i kursustilbud frem for uniformering af studenterne.

Ud over ønsker om en mindre rigoristisk kursusplan, foreslås der, at halvårskravet om pligtarbejde skal ophæves.

Blandt de øvrige forslag ses der forslag om at øge stipendiestørrelsen for at tiltrække og fastholde de bedste kandidater og om at introducere integrationsstipendier for udenlandske studerende.

Danmarks Forskningsråds evalueringsrapport ”Godt begyndt”¹³

På baggrund af universiteternes selvevalueringer samt en lang række tematiske rapporter og undersøgelser¹⁴ drog evalueringsrapporten bl.a. følgende konklusioner om ph.d.-uddannelsen:

Helt generelt mener Danmarks Forskningsråd, at studenterne starter deres studier for sent og at studietiden er for lang i Danmark. Mere specifikt kritiseres det, at både på det overordnede niveau og på universitetsniveau mangler der en klar målsætning for forskeruddannelserne - den danske forskeruddannelse er for spredt og fragmenteret. Det fremhæves i rapporten, at det er nødvendigt med store, stærke miljøer, hvis Danmark skal kunne hævde sig internationalt. Derfor foreslår rådet også, at ressourcefordelingen i det danske uddannelsessystem skal revurderes og flere midler flyttes over til forskeruddannelserne.

Rådets ambition er, at den danske forskningsuddannelse skal komme op på verdenseliteniveau og til indfrielse af dette mål hører øget internationalt samarbejde, og tiltrækning af flere udenlandske ph.d.-studerende til Danmark.

Rapporten understreger, at ansvaret for ph.d.-uddannelserne ligger hos universiteterne og at vægten skal ligge på forskeruddannelse som studieproces snarere end afhandling som produkt¹⁵. Hvis universitet ikke kan leve op til kravene for et førsteklases universitet, må det indstille udbydelsen af forskeruddannelserne.

¹³ 2000:5-19.

¹⁴ Se fortegnelse over inddraget materiale i *Godt begyndt ...* :24-25.

¹⁵ Mine fremhævelser/ev.

Herudover fastholder rapporten kravet om halvårsevalueringer. Endelig ønskes der, at der skal knyttes og styrkes bånd mellem forskeruddannelse og hele samfundet.

"Godt begyndt" rapporten blev udsendt til høring og modtog en lang række kommentarer fra både universiteter og interesseorganisationer. Kommentarerne kan helt kortfattet opsummeres i følgende punkter:

Adskillige røster fra humaniora og samfundsfag var meget skeptiske overfor en organisering af forskeruddannelsen og oprettelse af forskerskoler. Deres argument var, at miljøerne var for små og spredte til at det gav mening, men der kom ikke alternative bud fra disse fagområder på, hvordan forskeruddannelsen i stedet kunne organiseres.

Fra mange sider blev mesterlæren fremhævet som et vigtigt princip. Mesterlæreprincippet går ud på, at studenterne under vejledning forsker sammen med lærerne og de øvrige kolleger. Det er en udbredt opfattelse, især indenfor de naturvidenskabelige fagområder, at den studerende lærer mere ved at arbejde sammen med sine lærere – "learning by doing-princippet" – end ved at deltage i mere generaliserede færdighedskurser. Flere foreslog, at en kombination af mesterlære og forskerskoler ville være en ideel forskeruddannelse.

Stærke miljøer blev efterlyst fra flere sider og med stærke miljøer menes der fagligt og ressourcemæssigt stærke miljøer, der kunne tiltrække studenter og forskere fra ind- og udland. Men det blev også understreget, at sådanne stærke miljøer ikke skulle defineres ud fra minimumsnormer.

Fra mange sider blev der udtrykt ønske om at få tilført flere ressourcer til ph.d.-uddannelsen og der var samtidig generel enighed om, at disse midler ikke skulle tages fra kandidatuddannelsen. Det var nødvendigt med en god bredde i kandidatuddannelsen for at få en tilstrækkelig kritisk masse til ph.d.-rekrutteringen.

Det pålagte pligtarbejde blev også kommenteret fra flere sider og mange mente, at pligtarbejdet skulle reduceres, specielt for de forskerstuderende, der var optaget på en ph.d.-studienormering på tre år. Med pligtarbejde menes kravet om afholdelse af undervisning, deltagelse i kurser, udføre forskningsformidling med mere i tilgift til obligatoriske ophold ved andre institutioner i ud- og indland.

Endelig blev der anbefalet, at vejledningen skulle strammes op, især var der et behov for tydeligere regler for vejledningen og for krav til vejlederen og studenterne, men reglerne skulle være realistiske og tilpassede virkeligheden ude på institutterne.

Nye forskeruddannelsesevalueringer i perioden 2005-2006

Samtlige tolv danske universiteter modtog i efteråret 2005 en lang række spørgsmål fra Videnskabsministeriet. Spørgsmålene drejede sig om den pågældende institutions forskeruddannelse og dannede udgangspunkt for institutionens selvevaluering af denne forskeruddannelse. Selvevalueringerne blev på halvdelen af universiteterne foretaget på fakultetsniveau¹⁶ og på den anden halvdel – hovedsageligt fag- eller enkeltfakultetsuniversiteterne – blev den foretaget på institutionsniveau¹⁷.

Universiteternes selvevalueringer blev indleveret til det nedsatte internationale evalueringspanel under forskningsdirektør Sverker Sörlins¹⁸ formandskab. De ph.d.-studerende blev aktivt inddraget i evalueringen gennem en spørgeskemaundersøgelse. På denne baggrund skrev evalueringspanelet rapporten "A Public Good. Ph.D. Education in

¹⁶ Københavns Universitet, Aarhus Universitet, Syddansk Universitet, Aalborg Universitet, Roskilde Universitetscenter og Handelshøjskolen i København (CBS).

¹⁷ Danmarks Farmaceutiske Universitet, Danmarks Pædagogiske Universitet, Danmarks Tekniske Universitet, Handelshøjskolen i Århus, IT-Universitetet og Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole.

¹⁸ SISTER (:Institutet för Studier av Utbildning och Forskning), Stockholm.

Denmark”, der blev præsenteret ved en offentlig høring arrangeret af Danmarks Forskningspolitiske Råd i foråret 2006.

Universiteternes selvevalueringer 2005

Blandt de emner, der kom frem i universiteternes selvevalueringer, gik nogle meget tydeligt igen fra det ene universitet til det andet. Det var blandt andet spørgsmålene om finansiering og finansieringsform, vejlednings- og vejlederspørgsmålet, studiemodeltype (5 + 3 eller ...), årsager til frafald, forskerskoler, internationalisering og studieprogram, - varighed og frafald.

Finansiering og finansieringsform

Der er et generelt ønske om, at midlerne til forskeruddannelsen øges. Den samtidige eksistens af intern og ekstern finansiering volder en del problemer set ud fra fakulteternes og institutternes administrations- og planlægningsvinkel. Nogle institutioner og fakulteter hævder, at studerende på internt finansierede midler er af lidt højere niveau end de på eksterne. Dette argument begrundes med, at instituttet bedre kan bedømme, hvad der er et realistisk forskningsprojekt, om projektet kan forbindes med relevante eksisterende miljøer og instituttet har desuden et bedre kendskab til studenten og kan derfor bedre vurdere det realistiske i at gennemføre projektet end den eksterne bevillingsgiver.

Vejledning og vejleder

Vejledning er blevet mere systematiseret og flere institutioner har udstukket regler for timeforbrug og for krav til vejleders kompetence. Kravene til hoved- og medvejledere svinger fra sted til sted og også fra det ene fakultet til det andet på samme institution. Set under et fremtræder der en tendens til mere formaliserede krav til vejlederne, især til hvem, der kan være hovedvejleder og krav om, at vejledere gennemgår et ph.d.-vejlederkursus.

De konflikter, der kan opstå mellem student og vejleder, bliver i selvevalueringerne hyppigt begrundet i uklare aftaler og vejledningsregler, der kan lede til forkerte forventninger, uafklarede regler for stedfortrædende vejledere i tilfælde af hovedvejleders fravær og endelig 'dårlig kemi' mellem parterne.

Ph.d.-modeltype (5 + 3 eller 4+4 eller ...)

I betragtning af ph.d.-uddannelsens forholdsvis korte levetid, har den været underkastet mange ændringer og revisioner. Som en moderniseret videreførelse af licentiatgraden har den på de fleste institutioner og fakulteter været bygget ovenpå afsluttet kandidatuddannelse, dvs. den såkaldte 5 + 3 model.

I 5+3 modellen eller rettere 3+2+3 modellen følger den treårige ph.d.-uddannelse efter at masteruddannelsen på i alt 5 år er afsluttet. Denne model er bygget op over blokke, der hver for sig indeholder et fuldt uddannelsesforløb af stadig stigende niveauer og som afsluttes med en afsluttende eksamen. Forløbets afsluttende trin er uddannelserne til henholdsvis *bachelor*, *kandidat* og *ph.d.*

Ved 4+4 modellen overgår man efter de første fire års studier til den næste fireårsblok uden afsluttende eksamen efter det fjerde år. Det første år i den anden blok fungerer så som et potentielt indføringsår i forskeruddannelsen, men dette år kan også tjene som det endelige udslusningsår og i så fald afsluttes med specialet. 4+4 modellen er endnu ikke standardiseret på nationalt plan og der kan derfor forekomme afvigelser fra ovenanførte beskrivelse.

En af 4+4 modellens fortrin er – lyder argumentationen fra modellens fortalere -, at den samlede studietid nedsættes, bl.a. fordi kandidaten ikke har unødigt ventetid mellem

specialets afslutning og bevillingen af et ph.d.-stipendium. De hidtidige erfaringer fra primært naturvidenskabelige miljøer tyder på, at de studerende opnår mere sammenhæng og fordybelse i deres studium, men nogle fakulteter har udtrykt bekymring for, at fordybelsen sker på bekostning af den faglige bredde. Blandt modellens ulemper nævnes uforenelighed med målsætningerne i *Bologna-Aftalerne*. En sådan uforenelighed kan være hæmmende for studenternes internationale mobilitet. Blandt andre indvendinger er, at 4+4-modellen fremmer indavl, fordi studenter udvælges på et tidspunkt, hvor de ikke har en afsluttet kandidatgrad bag sig, så egentlige sammenligninger mellem potentielle ph.d.-studerende ikke er mulige og personlige relationer derfor kan få afgørende betydning. Det er endnu for tidligt for en undersøgelse af, om denne bekymring er berettiget.

840 timers kravet

Ved '840 timers kravet' forstås de arbejdsopgaver, som bliver pålagt den ph.d.-studerende. Disse opgaver svarer i omfang til mindst 840 løntimer og oftest i form af undervisning erlagt ved den pågældende institution. 840 timer svarer til ca. et semesters fuldtidsarbejde.

Der var stor enighed om, at 840 timers kravet var rigeligt stort, især for studerende under 5+3-ordningen, når det blev set i sammenhæng med de øvrige krav om kurser og andet pligtarbejde.

Frafald

De færreste danske fakulteter og universiteter havde særlige initiativer til at forbygge studiefrafald. Frafald forklares primært som udløst af private forhold og ikke af egentlige strukturelle forhold ved forskeruddannelsen. Frafald i begyndelsen af ph.d.-studiet skulle især skyldes, at den studerende opdager, at han eller hun ikke ønsker en forskerkarriere og fakulteternes erfaringer med frafald sent i studietiden viser, at det hyppigt skyldes, at den studerende har fået en attraktiv ansættelse i erhvervslivet.

Forskerskoler

Forskerskolen er i dansk universitetsperspektiv et meget nyt instrument og den har været i rivende udvikling indenfor de sidste ti til femten år fra de første meget små, frivillige og uformelle møder til stadig mere formelle og obligatoriske skoler, ofte meritgivende og med international deltagelse.

Af universiteternes selvvurderinger fremgår det, at forskerskoler og forskningsnetværk vurderes som særdeles vigtige elementer i forskeruddannelsen ligesom betydningen af, at de ph.d.-studerende ikke færdes i for små miljøer, understreges gang på gang.

Forskeruddannelsens indhold og længde

Et af de emner, hvor der er mest variation mellem fakulteternes/universiteternes synspunkter, er forskeruddannelsens indhold og længde. Det er især kravet om obligatorisk arbejde, kursusdeltagelse, udlandsophold og dets længde, der deler vandene. Og dette hænger igen sammen med opfattelsen af, hvor lang tid et ph.d.-studium skal vare. Et centralt spørgsmål her er forholdet mellem i hvilken grad arbejdet med en ph.d. afhandling skal være udtryk for en selvstændig *videnskabelig proces* og i hvilket omfang ph.d.-studiet opfattes som en *forskeruddannelse*¹⁹. Flere fakulteter/ institutioner sider hævder i deres selvevaluerings-rapporter, at den almindelige danske model (5+3) ikke levner tid til tilstrækkelig fordybelse og at den danske ph.d. grad dermed har svært ved at være af samme kvalitet som ph.d. graden i de lande, vi sædvanligvis sammenligner os med.

¹⁹ Mine fremhævelser/ev.

Internationalisering og generationsskifte

Alle institutionerne udtrykte ønske om at tiltrække flere udenlandske ansøgere, men hertil var der en række problemer forbundet såsom optagets størrelse i forhold til egne studenter og først og fremmest kvalitetskravene. Hvordan sikrer man, at de udenlandske studerende opfylder de stillede kvalitetskrav?

Ønsket om og tilskyndelsen til at sende egne studenter ud på udenlandske studieophold varierede også en del fakulteterne eller universiteterne i mellem.

Endelig klager alle over for lav en overgangsfrekvens, men der er endnu ikke systematiske tiltag på plads for at øge frekvensen.

Privatister

Ved privatist forstår man en person, der indleverer en ph.d.-afhandling uden forudgående indskrivning som ph.d.-studerende ved en højere læreanstalt. Ved bedømmelsen af en sådan aflevering tages både personens videnskabelige kompetence og afhandlingens kvaliteter i betragtning. Denne indleveringsmulighed benyttes bl.a. af universitetsforskere, der tog deres afsluttende eksamen inden ph.d. graden blev den almindelige kompetencegivende grad og som typisk i stedet har en magistergrad.

Der var bred enighed på institutionerne om, at privatistordningen skal bibeholdes.

Selvevalueringerne 1999 og 2005

Universitets-selvevalueringerne afspejler de øjeblikkelige erfaringer og forbedringsforslag ud fra den aktuelle situation og derfor er der forskellige afvigelser mellem evalueringerne i 1999 og i 2005.

I 1999 var det den generelle holdning, at ph.d.-studiet var vanskelig at gennemføre på normeret tid pga. mængden af kurser og pligtarbejde og at der derfor burde skæres ned på dette, da studietiden ikke skulle forlænges. I 2005 argumenterer flere for, at den tid, der er afsat til ph.d.-studiet forlænges, således at den danske ph.d.-grad fremover kan være konkurrencedygtig internationalt. Med ganske få undtagelser havde alle institutioner i 1999 en 5+3-ordning, hvorimod billedet er mere broget i 2005, hvor 4+4-modellen er i stadig vækst.

Problemerne vedrørende den studerendes krav på vejledning og vejlederens formelle kompetencer, som blev påpeget i 1999, eksisterede stadig i 2005, skønt flere institutioner har indført klarere retningslinier siden 1999. Generelt tyder 2005 selvevalueringerne på, at institutionerne til stadighed arbejder på at formalisere og internationalisere deres organisation.

Holdningen til om hvor vidt finansieringen af forskeruddannelsen skulle komme fra eksterne, 'frie' statslige midler eller tildeles af interne basisbevillinger var meget delt i 1999, medens der i 2005 var en meget stor grad af enighed blandt institutionerne om, at de foretrak internt administrerede basisbevillinger.

Udviklingen af forskerskolerne har for alvor fået fart på siden 1999 evalueringen og megen af den skepsis, som blev udtrykt i 1999, var væk i 2005. Der var fx flere områder, der i 1999 mente, at deres områder ikke ville være realistiske at placere i en forskerskolesammenhæng, men som siden er kommet med i forskerskoler og –netværk.

2005 ph.d.-spørgeskemaundersøgelsen, kommentarfelterne

Center for Forskningsanalyse bistod evalueringspanelet ved at identificere, hvilke personer, der skulle have tilsendt ph.d.-studenterspørgeskemaet, ved at udsende og indsamle skemaet og ved at validere de indsamlede data inden videresendelsen til det internationale evalueringsudvalg. Spørgeskemaundersøgelsen tog udgangspunkt i de 2206 personer, der blev indskrevet som ph.d.-studerende enten i 1998 eller i 2002. Spørgeskemaer blev i efteråret 2005 udsendt til alle i disse to grupper. Det drejede sig om i alt 1726 nuværende eller tidligere studerende. En restgruppe på 480 personer, primært udlændinge, fik ikke tilsendt spørgeskema, da det ikke var muligt at skaffe deres adresse.

Besvarelsesprocenten var på ca. 70 pct., idet 1202 af de 1726, som undersøgelsen reelt omfattede, indsendte besvaret spørgeskemaet.

Adskillige af spørgsmålene havde ud over afkrydsningsfelter også kommentarfelter. I alt benyttede 964 ud af de 1202 respondenter, svarende til 80 pct., sig af muligheden for at supplere afkrydsningen med kommentarer.

Det statistiske datamaterialet indgår som en meget vigtig del af rapporten *The Public Good* og det vil derfor være overflødigt at komme nærmere ind på det kvantitative materiale i denne sammenhæng. Rapporten berørte imidlertid kun sporadisk de tilhørende kommentarer, de vil derfor blive gennemgået på de følgende sider.

De modtagne kommentarer samler sig især om følgende emner: vejledning, forskerskoler, udlandsophold, undervisning og andet pligtarbejde, 5 + 3 eller 4 + 4 modellen, samarbejde på tværs af institutter og fakulteter, familieforhold og sluttelig chikane.

Vejledning

Vejledning er et område, der står centralt i universiteternes selvevalueringer fra både 1999 og 2005, i Danmarks Forskningsråds rapport fra 2000 og også i kommentarfelterne i ph.d.-undersøgelsen af 2005.

I kommentarfeltbesvarelserne fra ph.d.-undersøgelsen har en lille gruppe nuværende eller tidligere ph.d.-studerende udtrykt deres tilfredshed med vejledningen og flere har angivet, at grunden til at de begyndte på ph.d.-studiet, var ønsket om at fortsætte samarbejdet med en god vejleder. Betydningen af gode vejledere for gennemførelse af forskeruddannelsen fremhæves gang på gang, det kan for eksempel være et frugtbart samarbejde eller vejlederens støtte under faglige eller private vanskelige situationer.

En stor del af kommentarerne er meget kritiske over de vejledere, som de har eller haft under deres ph.d.-forløb og det hævdes gang på gang, at vejlederne er dårligt forberedte, uinteresserede, uengagerede i ph.d.-projektet og uden pædagogiske evner. Der omtales udbrændte vejledere og vejledere, som det er vanskeligt at få kontakt med. Vejlederne kritiseres også for sendrægtighed i tilbagemelding og i respons på indleverede afsnit. Nogle vejledere undervurderer opgaven og andre har alt for mange studenter. Også institutter bebrejdes for ikke at tage deres ansvar og de studerende alvorligt. Flere af de interviewede, der ikke fuldførte forskeruddannelsen, anfører dårlig vejledning som en væsentlig årsag.

Vejlederne kritiseres mere konkret for ikke at have tilstrækkelig faglig indsigt og for ikke at have tilstrækkelig kendskab til ph.d.-regelsættet og de formelle krav og for at have et dårligt kendskab til udbudte ph.d.-kurser. Desuden rejses der en kritik af vejledere og institutter, der af økonomiske grunde accepterer projekter, der viser sig at være urealistiske eller tilskynder til for tidlig indlevering af afhandlingen.

Flere skriver i interviewskemaets kommentarfelter, at deres studieforsinkelser skyldes vejleders sygdom eller bortrejse og at de derfor har stået uden vejleder i kortere eller længere perioder. Der har altså ikke været andre på institutionen, der overtog vejledning og/eller ansvar i sådanne situationer og hvis der har været mere end én vejleder, er den

anden vejleder åbenbart ikke trådt ind. Sådanne bemærkninger kunne tyde på, at ikke alle institutioner har eller praktiserer en forvaltning af ph.d.-uddannelsen, hvor man griber ind, hvis den studerende pludselig står uden vejleder.

Flere af de interviewede udtrykker ønske om, at ikke alene de ph.d.-studerende, men også ph.d.-vejlederne, løbende underkastes evalueringer og at der oprettes vejledningskurser for uerfarne vejledere.

En analyse af disse kommentarer afslører, at en del af kritikken beror på ugenomsigtighed og utilstrækkelig information. Hermed menes, at de studerende ikke i tilstrækkelig grad er informeret om formelle og uformelle krav til afhandlingen og til ph.d.-forløbet og der er stor usikkerhed om, hvad man kan forvente sig af vejlederen. En større gennemsigtighed fremover kan anbefales. Vejlederens rolle og ansvar skal defineres bedre. En præcisering af, hvad studenten har krav på - så man sikrer, at studenten har realistiske forventninger - vil også være et væsentligt skridt på vejen mod større gennemsigtighed.

Forskerskoler

Deltagelse i en forskerskole var ikke på samme måde en mulighed for 1998 kohorten som for 2002 kohorten. I 1998 eksisterede der kun få forskerskoler og der var ikke udviklet generelle, landsdækkende standarder. Flere af respondenterne fra 1998 kohorten skriver, at fraværet af en forskerskole var en mangel ved deres ph.d.-uddannelse og at de ville have følt sig mindre fagligt isolerede, hvis de havde haft en sådan mulighed. Blandt de, der deltager eller har deltaget i forskerskoler, er der overvejende tilfredshed med forskerskolerne. Det er fagligt stimulerende at møde andre, der arbejder med tilsvarende emner. Tilfredsheden er størst ved deltagelse i større forskerskoler og forskernetværk, der spænder over flere institutter og absolut mindst ved små institutbundne forskerskoler, der opfattes som fagligt snævre.

Udlandsophold

Når de adspurgte sammenligner danske og udenlandske ph.d.-studenter og –studier, fremhæver mange som positive træk ved det danske system, at ph.d.-studerende er mere modne, de arbejder mere selvstændigt, de behandles som ansvarlige personer og de får en rimelig god løn og gode fysiske rammer.

Til gengæld fremhæves udlandet generelt for bedre vejledningsstøtte, bedre ressourceadgang, større faglige miljøer, mere fokus på publicering, seminarer, større engagement og krav, bedre og flere kurser, strengere styring af ph.d.-studenten, længere tid til afhandlingen. Ved denne sammenligning mellem danske og udenlandske universiteter skal der dog tages i betragtning, at valget af udenlandsk universitet ikke beror på rene tilfældigheder. Man må formode, at kvaliteten og relevansen har været en væsentlig faktor for valget af udlandsopholdet og at de ph.d.-studerende derfor vil foretrække at rejse til ressourcerstærke og velrenommerede forskningsmiljøer.

Undervisning

Det har gennemgående været en glæde for de ph.d.-studerende at skulle undervise, især hvis undervisningen har ligget tæt på den studerendes eget forskningsområde. Undervisnings- og vejledningserfaringen opfattes som meget nyttige, set i det lange perspektiv, men det kan blive en byrde i det korte perspektiv og nogle føler, at de nærmest er blevet misbrugt af institutionen. Derudover påpeger erhvervs-ph.d.erne, at de ikke har krav på at få undervisningserfaring, men at de indgår i andre former for formidling.

5 + 3 eller 4 + 4 modellen

Mange af klagerne over for stor aktivitetsbyrde²⁰ anfører samtidig, at de er på 5 + 3 ph.d.-ordningen. Da 4 + 4 ordningen i perioden, der er omfattet af denne undersøgelse, har været begrænset til få fakulteter og institutioner, er det umiddelbart vanskeligt at slutte, om opfattelsen af et for stort tidsforbrug på andre aktiviteter end ph.d.-afhandlingens forskningskærneområde, skyldes 5 + 3-ordningens mangel på det ekstra år eller om det ligger i måden, som studiet er tilrettelagt på ved de enkelte fakulteter og institutioner.

Samarbejde på tværs af institutter og fakulteter

Det fremgår af kommentarerne, at de interviewede mener, at der er et utilstrækkeligt udnyttet potentiale i samarbejde på tværs af institutter og fakulteter. De, der har været involveret i et sådant samarbejde, har gennemgående fået et stort udbytte, men mange peger på 'ø-tænkning' og på institutionelle og fagmentale barrierer som hindringer for tværgående samarbejder.

Familieforhold

Familien er på godt og ondt et af de vigtigste omdrejningspunkter for de ph.d.-studerende. Igen og igen udtrykkes der stor taknemmelighed over for familien, der har støttet i svære perioder og efter bedste evne aflastet studenten, hvor det var muligt.

Mange har fået børn under forløbet og er meget tilfredse med barselsorlovsmuligheden og flere mener, at de vil stå bedre i forhold til jobmarkedet når de allerede har fået børn.

Men det er også familien, der kan være den største byrde. Der er flere, der beretter om hvordan de har kæmpet med alvorlig sygdom, dødsfald og skilsmisse og hvor børnefødsler er blevet en næsten ubærlig byrde. For nogle har byrden været så stor, at de har opgivet at færdiggøre sig.

Chikane

Skemaet indeholdt ingen spørgsmål om, hvorvidt de studerende mente, at de havde været udsat for chikane under ph.d.-forløbet, hvilket siden blev efterlyst i kommentarfeltterne. Ingen skrev, at de havde været udsat for sexchikane, men en enkelt havde hørt, at andre var blevet udsat for sexchikane. Dårligt arbejdsmiljø, faglig chikane eller mobning var der til gengæld flere, der skrev, at de havde været udsat for. Det drejede sig især om tilfælde, hvor man beskæftigede sig med et forskningsemne eller anvendte en metode, der ikke var gængs på indskrivelsesstedet.

Opsummering af de ph.d.-studerendes kommentarer

Vejledningen ser ud til at på både godt og ondt at have overordentlig stor betydning for de forskerstuderende. Mange af de interviewede anfører, at det var opmuntring og støtte fra gode vejledere, der fik dem i gang med ph.d.-studiet. Samtidig er en af de hyppigste kommentarer utilfredshed med vejlederne og vejledningen, som flere har oplevet som dårlig og betydningen af gode vejledere fremhæves på gang. Gennemgående er der stor tilfredshed med udlandsophold.

Forskerskoleerfaringerne ligger delt mellem stor tilfredshed og frustration, hvilket delvist hænger sammen med diskussion af, hvorvidt ph.d.-studiet skal betragtes som et forsknings- eller som et uddannelsesprojekt. De fleste er i og for sig glade for at få undervisnings- og formidlingserfaring, men en del føler, at de bliver misbrugt af institutionen, der enten

²⁰ Dvs. afholdelse af undervisning og involvering i andre formidlingsaktiviteter, deltagelse i kurser, forskerskoler og studieophold ved andre institutioner i ind- og udland.

pålægger dem for stor en byrde eller sætter dem til at undervise i områder, der ikke umiddelbart har relation til deres ph.d.-projektområde.

Mange anbefaler 4 + 4 modellen og som begrundelse henviser mange til konkurrence med udlandet, hvor der er afsat længere tid (4 år eller mere) og ingen undervisning/formidling. Mange mener, at kravet om undervisning og formidling vanskeliggør danske ph.d.eres internationale konkurrenceevne.

Mange efterlyser mere samarbejde og mere fleksibilitet og der er mange diskussioner om, hvad ph.d.en skal føre til.

Når chikane omtales i kommentarerne, er det hyppigst i forbindelse med valget af vejleder eller af forskningsemne. En del studerende har følt sig som genstand for chikane pga. solidaritet med deres vejleder eller fordi de skiller sig fagligt ud fra de øvrige på stedet i kraft af deres emne- eller metodevalg. Kun en enkelt gang omtales sexistisk chikane.

Støtte fra familie og venner er væsentlig for at gennemføre ph.d.-forløbet succesrigt. Mange anbefaler, at få børn under et ph.d.-forløb pga. orlovsmulighed ved barsel; for andre har det været et mareridt at få børn under studiet. Det er et forhold, der er meget afhængig af den enkeltes situation, sygdom etc.

At dømme ud fra kommentarerne, så er der tilsyneladende en del ph.d.-studerende, der ikke er eller er blevet tilstrækkelig orienteret om en række forhold af betydning for et ph.d.-forløb. Det gælder for eksempel spørgsmål vedrørende vejledningen, her hersker der nogen uklarhed, især om hvilken form for vejledning, der kan forventes og hvor megen tid, institutionen har afsat til vejledning.

Ud fra besvarelserne ser det ligeledes ud til, at flere ikke er bekendte med den interfakultære aftale *Åbent marked for ph.d.-kurser*²¹, som samtlige danske fakulteter indgik i 1994²². Denne aftale skal sikre, at de enkelte institutioners kursustilbud formidles til alle ph.d.-studerende. Aftalen er også rettet mod at administrative og økonomiske barrierer, der kunne hindre deltagelse i relevante kurser på andre institutioner, reduceres eller fjernes helt.

Vejlederen, vejledningsforholdene og kommunikation af regler, krav, rettigheder og forventninger er områder, der, ifølge kommentarerne i denne undersøgelse, med fordel kan forbedres.

Evalueringsrapporten A Public Good. PhD Education in Denmark

Ligesom sin forgænger *Godt begyndt ...* inddrager rapporten *The Public Good* universiteternes selvevalueringer som baggrund for analysen af det danske forskeruddannelsessystem. Herudover har evalueringspanelet foretaget *in situ* besøg på udvalgte institutioner m.m. og i tilgift har der været udsendt et spørgeskema til de ph.d.-studerende, som ovenfor beskrevet²³.

Evalueringsrapporten når frem til en række anbefalinger, der skal bidrage til et kvalitetsløft og yderligere professionalisering af den danske forskeruddannelse²⁴. Men allerførst er det nødvendigt, at alle involverede parter, fra Videnskabsministeriet til uddannelsesinstitutionerne og interessenter i det øvrige samfund, bliver enige om at definere hensigten med at have en forskeruddannelse og hvad målsætningerne for en sådan uddannelse skal være. Udvalget selv lægger vægten på følgende fem hovedemner som genstand for en diskussion af forskeruddannelsen og samfundet: forskerskoler, vejledning,

²¹ Se <http://www.kvl.dk/Maalgruppe/studerende/Maalgruppe/phduddannelse.aspx>

²² Aftalen er sidst revideret i juni 2005.

²³ Se *The Public Good* 2006:15-17.

²⁴ For et hurtigt overblik over anbefalingerne, se rapportens resumé pp. 6-9.

internationalisering, monitorering og finansiering. Udvalget understreger desuden, at også i fremtiden bør universiteterne forblive de eneste institutioner, der kan tildele ph.d.-graden.

Udvalget fremhæver, at "ph.d.-uddannelsen tjener samfundet bedst, når den er en solid og breddespektret uddannelse af højeste kvalitet af forskningstalenter inden for alle videnskabsområder" (p.6).

Herudover anbefaler evalueringspanelet, at forskeruddannelsen i stadig større grad skal organiseres i forskerskoler. Skolerne skal være multifaglige, og så store, at de har en kritisk masse, derudover skal forskerskolerne have tilstrækkelige bevillinger.

Forskeruddannelsens kursusdel skal udvides til mellem ni og tolv måneder og pligtarbejdet (undervisning og formidling) bør højst udstrækkes til tre måneder.

Vejledningen skal forbedres og her understreger panelet, at en bedre vejledning af de ph.d.-studerende forudsætter, at der stilles krav til vejledernes akademiske niveau og at vejledere bør gennemgå træning i vejledning på højt niveau. Endelig bør der altid være en udenlandsk forskningsinstitution repræsenteret i bedømmelsesudvalget.

Uddannelsesinstitutionerne skal mere aktivt forsøge ikke kun at sende deres forskerstuderende udenlandsk, men i høj grad også arbejde for at tiltrække udenlandske ph.d.-studerende og udvalget foreslår, at der stræbes efter en ideel situation med 25 procent udenlandske ph.d.-studerende på de danske institutioner. Hertil vil en større gennemsigtighed i procedurer, faste opslagsdatoer etc. være nyttige hjælpemidler. Også større fleksibilitet mellem kandidat- og forskeruddannelsen vil være en hjælp her – der tænkes bl.a. på mulighed for valg mellem 5+3modellen og 4+4 modellen.

En tæt monitorering af studietid, videnskabelig produktion, udlandsophold, barsels- og anden orlov, frafald etc. er en forudsætning for en stadig udvikling og forbedring af forskeruddannelsen.

Om finansieringen af forskeruddannelsen skriver udvalget: "Staten bør have hovedansvaret for finansieringen af ph.d.-uddannelserne, fordi de er et offentligt gode med et bredt alment sigte. Al finansiering af ph.d.-studierne bør være synlig, gennemsigtig, regnskabspligtig og retfærdig" (p.8). Finansieringen anbefales at være fordelt på følgende tre former:

Kernebevilling, som kommer direkte fra staten til universiteterne og som skal sikre universiteternes muligheder for langtidsplanlægning; *konkurrencepræget finansiering* med støtte til bl.a. stipendier og forskerskoler og endelig *finansiering af anvendelsesorienteret forskning*, dvs. støtte til en videreudvikling af erhvervsPh.d.-ordningen.

Evalueringspanelet advarer mod, at man ser isoleret på ph.d.-uddannelsen ved en eventuel kommende ph.d.-reform, i stedet er det nødvendigt med en helhedsbetragtning af karrieremuligheder. Udvalget anbefaler derfor, at omkring 20 procent af bevillingerne til ph.d.-uddannelserne bruges til postdoc kandidater.

Danmarks Forskningspolitiske Råds Opfølgning på evaluering af dansk forskeruddannelse

Rapporten "A public Good" blev, som tidligere nævnt sendt ud til høring med efterfølgende konference april 2006. Senere på året publicerede Danmarks Forskningspolitiske Råd sine anbefalinger på baggrund af rapporten og forårets arrangementer²⁵

Anbefalingerne falder indenfor fem hovedtemaer, der af Rådet anses for de vigtigste, såfremt rammebetingelserne for dansk forskning skal forbedres (p.4).

²⁵ Danmarks Forskningspolitiske Råd *Opfølgning på evaluering af dansk forskeruddannelse. Juni 2006*. København.

Universitetsledelserne

Rådet argumenterer for, at universitetsledelserne, som de ansvarlige for forskeruddannelserne, aktivt skal arbejde for at kvalitetssikre forskeruddannelsen. Det skal bl.a. ske ved at øge transparens på alle niveauer og højne vejlederkorpsets kvalifikationer, bl.a. ved efteruddannelse. Et andet vigtigt aspekt ved forskeruddannelsen er, ifølge Danmarks Forskningspolitiske Råd, at forskeruddannelsen ikke opfattes som begrænset til selve ph.d.-forløbet, da forskerkarrieren først for alvor udfolder sig erhvervelsen af ph.d.en. Derfor bør universiteterne udvikle fleksible redskaber til fremme af den videre forskerkarriere, karrierefremmende tiltag skal udvikles, vidensspredningen udbygges og mobilet fremmes (p.16)

Forskerskoler

Rådet tilslutter sig evalueringsrapportens kritiske kommentarer vedrørende begrebsforvirringen i forbindelse med begrebet forskerskole. Det foreslår, at *forskerskole* (engelsk: *graduate school*) fremover bruges for ph.d.-studienævn. De tematiske forskerskoler kunne følgelig omdøbes til *forskeruddannelsesprogrammer* (engelsk: *research schools*) (p.13). Med henvisning til, at danske ph.d.-studerende som regel har et længere uddannelsesforløb bag sig, afviser Rådet evalueringspanelets forslag om at forlænge ph.d.-uddannelsens kursusdel fra de nuværende seks til mellem ni og tolv måneder (p.14).

Finansieringsordninger

Rådet fremhæver, at der for øjeblikket er usikkerhed i en række spørgsmål vedrørende finansiering af ph.d.-uddannelsen, specielt i tilfælde med overskridelser af den normerede ph.d.-studietid. Disse forhold kan bringes i orden, hvis der indgås kontrakter fra begyndelsen, der også omfatter sådanne forhold. I samme forbindelse bliver det foreslået, at overskridelser af tidsplanen på mere end seks måneder normalt bør føre til udskrivning af ph.d.-studiet.

Forskeruddannelsen

Rådet anbefaler, at den hidtidige fleksibilitet i *forskeruddannelsen* styrkes. Det skal ske på flere områder, hvoraf ét er opbygningen af ph.d.-strukturen. Her foreslås det, at universiteterne ikke alene bevarer den hidtidige 3+2+3 model (også kaldet 5+3-ordningen) og den noget nyere 4+4 model i uddannelserne, men at de også introducerer en ny model kaldet 3+5 modellen. Denne model skulle især anvendes til eliterekruttering og til tiltrækning af udenlandske ph.d.-studerende. Et andet område er bevarelsen af forskningsområdernes særpræg. Her anbefaler Rådet, "... at de enkelte institutionsledelser får så stor fleksibilitet som muligt med hensyn til at beslutte, hvorledes forskeruddannelsesforløb skal tilrettelægges bedst muligt" (p.15) og at universiteterne selv bestemmer, hvem der kan indskrives som ph.d.-studerende på den pågældende institution (*ibid*).

Monitering

Endelig anbefaler Rådet, at der løbende *indsamles og analyseres data* vedrørende forskeruddannelsen, dens produktion og finansiering for at opnå et bedre overblik over ph.d.-uddannelsen. Rådet henviser til Dansk Center for Forskningsanalyse (CFA) ph.d.-register og beklager, at institutionerne ikke i tilstrækkelig grad benytter sig af muligheden for at få en bedre monitorering af forskeruddannelserne ved at benytte sig af dette register (p.16). Det kan i den forbindelse oplyses, at formålet med CFAs register er at udarbejde statistikker og forskningsbaseret materiale, der eksempelvis belyser forskeruddannelsens og doktorgradens betydning, omfang og tilrettelæggelse²⁶. Registret rummer data om samtlige indskrevne ph.d.-studerende ved samtlige danske uddannelsesinstitutioner, hvor det de seneste 15-20 år har været muligt at blive indskrevet på forskeruddannelsen. Registeret er baseret på

²⁶ For yderligere oplysninger se <http://www.forskningsanalyse.dk/>

indberetninger fra indskrivningsinstitutionerne, som der i øjeblikket er 15 af. Siden 2004 har institutionerne indberettet direkte til CFA. Indberetningerne omfatter oplysninger om indskrivningstidspunkt, tidspunkt for tildeling af grad eller afbrydelse af studiet, uddannelsesforløb, finansiering og faglige fokus. Registret ajourføres løbende med mindst en årlig systematisk opdatering på baggrund af indberetninger fra indskrivningsinstitutionerne. Desuden deltager CFA i det internationale projekt "Statistics on the Careers of Doctoral Holders"²⁷, hvor en lang række umiddelbart sammenlignede informationer om doktoruddannelse, - karriere, -mobilitet m.m. indsamles på internationalt niveau.

Bemærkninger

Ved siden af den nu 'klassiske' ph.d. ordning, der består af en treårig overbygning på en afsluttet kandidatgrad, den såkaldte 5 + 3 ordning, og den nyere 4 + 4 ordning, har Danmarks Forskningspolitiske Råd anbefalet, at man indfører en 3 + 5 ordning specielt rettet mod elite- og udenlandsk studenterrekruttering – se ovenfor. I efteråret 2006 bliver dette forslag overvejet på forskellige institutioner og fakulteter, heriblandt Det naturvidenskabelige Fakultet ved Aarhus Universitet. Her er ordningen foreløbig døbt *Honours Graduate Programme*. Hensigten med at indføre dette Honours Graduate Programme er, at her rekrutteres de ph.d.-studerende direkte efter bachelorgraden, som det allerede sker i en lang række lande. Målgruppen vil i første omgang være udenlandske studerende, som ønskes tiltrukket til danske universiteter²⁸.

Afsluttende betragtninger

Umiddelbart ser det ud til at forskeruddannelsen er på vej ind i en periode med større fleksibilitet og flere samtidige modeller for tilrettelæggelse af studiet. En vigtig opgave for universitetsledelserne vil være at sikre overgangsmuligheder mellem ordningerne, så de ph.d.-studerende ikke fastlåses på ét universitet og på en sådan måde, at national og international mobilitet for egne og udenlandske studenter ikke besværliggøres og at indavl forebygges.

I Sverige blev den svenske parallel til den klassiske danske doktorgrad afskaffet allerede i 1977 og siden har Sverige kun haft ph.d.-graden, kaldet *doktorsexamen*. I Norge har man 14 forskellige kategorier indenfor den klassiske doktorgrad²⁹ i tilgift til ph.d.en. Af de 855, der fik tildelt doktorgraden i Norge i året 2005, blev 650 tildelt en af de klassiske doktorgrader og 205 erhvervede ph.d.-graden. Det er hensigten, at ph.d.-graden fremover skal blive næsten enerådende i Norge. I 2008 vil samtlige klassiske doktorgrader, muligvis undtagen dr.philos graden³⁰, være udfaset. I Danmark er der for øjeblikket ingen planer om afskaffelsen af den klassiske doktorgrad.

Det stigende antal ph.d.ere og det støt faldende antal erhvervede klassiske doktorgrader kan dog ikke umiddelbart opfattes som tegn på, at den klassiske doktorgrad er på vej ud. Snarere kan vi tale om, at vi befinder os midt i en ændringssituation, hvor ph.d.-graden allerede nu stort set har fortrængt den klassiske magistergrad som adgangsgivende til forsknings- og universitetskarriere og nu er på hastig udbredelse som ønsket kvalifikation, også i ansættelser udenfor det universitære miljø.

Man kunne forestille sig at kandidater, der i fremtiden ønsker at meritere sig på det videnskabelige marked, hvor alle har en ph.d., stadig vil skrive en klassisk doktordisputats,

²⁷ Se mere om dette internationale projekt under opslaget "Statistics on the Careers of Doctoral Holders" på <http://www.forskningsanalyse.dk/>.

²⁸ Se fx. "Nu også ph.d. på 3+5" i Universitetsavisen *CAMPUS. Aarhus Universitet*, nr. 20:7. december 2006.

²⁹ Dr. philos, dr.med, dr.juris etc.

³⁰ Se Doktorgrader i tall. Information fra Doktorgradsregisteret februar 2006. Udg. af NIFU STEP, Oslo, se også <http://www.nifustep.no>

dvs. at ph.d.-graden om føje år får samme funktion og status som førhen magistergraden i det videnskabelige hierarki. Ph.d. graden adskiller sig samtidig markant fra magistergraden, når man ser på arbejdsmarkedet udenfor den akademiske verden, her har ph.d. graden allerede på nuværende tidspunkt fået større udbredelse end magistergraden nogen sinde fik. Strukturen med to doktorgrader finder man i øvrigt stadig i adskillige lande, heriblandt Frankrig og Tyskland.

På den anden side kan der også argumenteres for, at internationaliseringen af grader medfører en harmonisering, der sammen med den stadigt øgende internationale mobilitet langsomt overflødiggør den klassiske doktorgrad, som det fx er sket i Sverige.

Referencer

Andersen, Peder; Ingvild Broch, Ellen hauge, Peder Olesen Larsen, Peter Viereck, Reijo Vihko, Ole Worm: *Godt begyndt - forskeruddannelsen i Danmark. Evalueringsrapport januar 2000*. Danmarks Forskningsråd. København 2000.

Bekendtgørelse nr. 114 af 08/03/2002: Bekendtgørelse om ph.d.-uddannelsen og ph.d.-graden. Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling, den 8. marts 2002

Danish Research Training in Facts and Figures 1998/ Data om dansk forskeruddannelse 1998. The Danish research Academy/Forskerakademiet. Rapport 5. Århus 1998.

Danish Research Training in Facts and Figures 1999/ Data om dansk forskeruddannelse 1999. The Danish research Academy/Forskerakademiet. Rapport 4. Århus 1999.

Danske PH.D-Studerende i udlandet. Rapport. Forskerudannelsesrådet. September 2001.

Den Store Danske Encyklopædi. Gyldendal. CD-Rom. København 2004.

De ph.d.-uddannede 1997 og 1998. Forskerakademiet. Rapport 8. Århus 1999.

Doktorgrader i tall. Information fra Doktorgradsregisteret februar 2006. NIFU STEP, Oslo 2006.

Forskning og udviklingsarbejde i den offentlige sektor - Forskningsstatistik 2003. Dansk Center for Forskningsanalyse. Århus 2005.

Forskning uden barrierer. Rapport til Videnskabsministeriet fra Arbejdsgruppen vedr. barrierer for en forskerkarriere. Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling. Marts 2006. København 2006.

Fra Forskerakademiet til FUR 1986 – 2003. Forskningsstyrelsen, November 2003. København 2003.

Høringsudtalelser vedr. evalueringsrapporten "Godt begyndt - forskeruddannelsen i Danmark". Danmarks Forskningsråd. København 2000

International forskeruddannelse i Danmark – en model. Danmarks Grundforskningsfond. April 1999. København 1999.

Kortlægning af forskerskoler. Koordineringsudvalget for forskning, Forskerudvalget. Forskerstyrelsen september 2005. København 2005.

Opfølgning på evaluering af dansk forskeruddannelse. Danmarks Forskningspolitiske Råd. Juni 2006. Forsknings- og Innovationsstyrelsen. København 2006.

Pedersen, Olaf: *The first Universities. Studium Generale and the Origins of University Education in Europe*. Cambridge University Press 1997.

Præsentation af de danske ph.d.-uddannelser. Hvorledes "markedsfører" uddannelsesinstitutionerne deres forskeruddannelser? Forskerakademiet. Rapport 7. Århus 2000.

Sörlin, Sverker, P. Andersen, B. Holst, M. Krogsgaard Thomsen & M. Levin: *A Public Good. PhD Education in Denmark*. Report from an International Evaluation Panel. March 2006. København 2006.

Undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 989 af 11. december 1992: "Bekendtgørelse om Ph.D.-graden"

Årsager til frafald blandt ph.d.-studerende. Forskerakademiet. Rapport 6. Århus 2000.

Links

<http://www.nifustep.no>

<http://www.kvl.dk/Maalgruppe/studerende/Maalgruppe/phduddannelse.aspx>

<http://www.videnskabsministeriet.dk>

http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/bologna_declaration.pdf